

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 01.05.2024

Kabul / Accepted: 14.09.2024

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1476812

**RİTÜELDEN EĞLENCEYE: DIŞ BUĞDAYI TÖRENİNDE
KUŞAKLAR ARASINDAKİ DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM***

Seval KOCAER**

Öz

Türk kültüründe bebeğin ilk dişinin çıkması “diş buğdayı, diş heddiği, diş bulguru” gibi adların verildiği törenlerle kutlanmaktadır. İlk dişin çıkmasına yönelik kutlamalar çok eski dönemlerden beri varlığını sürdürmektedir. Bebeğin dişinin çıkması, yeme alışkanlıklarının değişmesine yönelik bir göstergedir ve bebeğin gelişiminin iyi yönde olduğunun işaretidir. Bebek açısından diş çıkarmak sıkıntılı bir süreci ifade eder. Bebeğin diğer dişlerinin sağlıklı çıkması ve bu dönemi daha az sıkıntıyla atlattığını sağlayacağı inancıyla Türk kültüründe çeşitli uygulama ve ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bebeğin ilk dişini çıkarmasına yönelik hemen hemen her bölgede benzer uygulamalar görülmekle birlikte bazı farklılıklar da olabilmektedir. Bebeğin dişlerinin sağlıklı ve kolaylıkla çıkması için sert ve dayanıklı olan buğday kaynatılır. Elde edilen buğday gibi bebeğin dişlerinin de kolaylıkla çıkması, ağrısız bir diş çıkarma süreci geçirmesi ve ömür boyu sağlıklı dişlere sahip olması ritüelde dilenmektedir. Bu çalışmada, (1945-1965) Bebek Patlaması ile (1980-2000) Y kuşağı, diş buğdayı törenlerindeki değişim ve dönüşüm açısından karşılaştırılacaktır. Makalenin amacı, 1945-1965 (Bebek Patlaması) yılları arasındaki kuşakların diş buğdayı törenleriyle ve 1977-1995 (Y Kuşağı) kuşakları arasındaki düzenledikleri ilk diş partisini mukayese ederek ritüelden eğlenceye olan değişimi ve sürekliliği analiz etmektir. Makalede öncelikle bir geçiş dönemi ritüeli olarak diş buğdayı töreni ele alınmış, ardından kuşak kavramı ve kuşakların özellikleri açıklanmış, Bebek Patlaması kuşağı ve Y kuşağından bireylerle görüşme yöntemiyle veriler toplanmıştır. Çalışmada farklı şehirlerden, yaşlardan ve meslek gruplarından kaynak kişiler seçilmeye çalışılmıştır. Bebeğin ilk dişinin çıkmasını kutlamak ve kutsamak için yapılan hazırlıklar, kutlamanın zamanı ve mekânı, kutlamaya katılanlar, diş buğdayı geleneğine yönelik düşünceler ve çocuğa yaptırılan meslek seçimindeki değişim, dönüşüm ve süreklilik kaynak kişilerin görüşlerinden hareketle değerlendirilmiştir. Sonuç olarak diş buğdayı töreninin iki kuşak arasında ritüelin zamanı, gösterimi, izleyicileri, senaryosu, yapısı, işlevi açısından benzerlik ve farklılıkları çalışmada ortaya koyulmuştur. Bebek Patlaması ile Y kuşağının yapmış olduğu diş buğdayı geleneğinin içeriğini yansıtan fotoğraflara ulaşılmış, yapılan ritüelin değişimi çalışmada gösterilmiştir. Bebeğin ilk dişinin kutlanmasına yönelik hazırlıklardan başlamak üzere hemen hemen her aşamasında değişim ve dönüşümün olduğu dikkat çekmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ritüel, Diş Buğdayı, Kuşak, Değişim, Dönüşüm.

* Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğünün 21.10.2020 tarihli ve 35853172-300 sayılı yazısı gereğince etik kurul iznine sahip olan bu çalışma, Prof. Dr. R. Gülin ÖGÜT EKER danışmanlığında sürdürülmekte olan “Türk Halk Hayatındaki Eşikte Bulunma Durumlarındaki Değişim ve Dönüşüm Üzerine İnceleme (Yapı, İşlev ve Anlam)” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, sevalkocaer@hotmail.com, ORCID: 0009-0005-9871-5315.

FROM RITUAL TO FUN: CHANGE AND TRANSFORMATION BETWEEN GENERATIONS IN THE THOOTH WHEAT CEREMONY

Abstract

In Turkish culture, the emergence of the baby's first tooth is celebrated with names such as "tooth wheat, tooth hedigi, tooth bulgur". Celebrations for the emergence of the first tooth have existed since ancient times. The emergence of a baby's teeth is an indicator of changing eating habits and a sign that the baby's development is in a good direction. Teething is a difficult process for the baby. Various practices are carried out in Turkish culture with the belief that the baby's other teeth will come out safely and that it will help the baby go through this process with less difficulty. Although there are similar practices in almost every region for the baby's first tooth, there may also be some differences between them. Wheat is boiled so that the baby's teeth come out safely and easily. It is hoped that the baby's teeth will come out easily, just like the wheat obtained by boiling wheat. In this study, Baby Boomers (1945-1965) and Generation Y (1980-2000) will be compared in terms of change and transformation in tooth wheat ceremonies. The aim of the article is to analyze the change and continuity from ritual to entertainment by comparing the tooth wheat ceremonies of the generations between 1945-1965 (Baby Boomers) and the first dental party organized by the generations between 1977-1995 (Generation Y). In the article, firstly, the tooth wheat ceremony as a transition period ritual was discussed, then the concept of generation and the characteristics of generations were explained, and data was collected by interviewing individuals from the Baby Boomer generation and the Y generation. As a result, the similarities and differences of the tooth wheat ceremony between the two generations in terms of the ritual's time, presentation, audience, scenario, structure, function and status of the people have been revealed.

Keywords: Ritüel, tooth wheat, generation, change, transformation.

Giriş

İnsan hayatında, toplum tarafından önem atfedilen kişinin bulunduğu durumdan bir başka duruma geçiş için eşik kabul edilen dönemler vardır. Bunlar kimi zaman yaş, kimi zaman, tören veya yapılan bir görev ile değişmektedir. Geçiş dönemi ve bu dönemlerdeki uygulamaları bütün toplumlarda görülmektedir. Geçiş dönemi uygulamalarıyla birey değişen toplumsal statüsünü topluma duyurur ve toplumla bu durumu paylaşır. Böylece bireyin içinde yaşadığı toplumla bütünleşmesi sağlanmış olur (Yeşil, 2012: 25). “Geçiş dönemi” ve “geçiş töreni” terimini ortaya koyan (rites of passage), Arnold van Gennep’e (2022) göre geçiş töreni, “yer, durum (statü), sosyal pozisyon ve yaş ile ilgili değişmelere eşlik eden törenlerdir”. O, geçiş törenleri içindeki anahtar kavramın “eşik” olduğunu vurgulamıştır. Eşikteki varlıklar ne burada ne oradadır; yasa, gelenek, uylaşım ve törenlerce belirlenip sıralanan konumların ne birinde ne ötekindedirler. Böyle olunca da bunların muğlak ve belirsiz yüklemeleri toplumsal ve kültürel geçişleri ritüelleştiren birçok toplumda zengin bir semboller çeşitliliğiyle ifade edilir (Turner, 2018: 96). Bireyin hayatı, hangi tip toplumda olursa olsun, bir yaştan diğerine bir uğraştan diğerine başarıyla geçmekten ibarettir. Bireylerin hayatı art arda gelen aşamalardan ibarettir, sonlar ve başlangıçlar benzer bütünler oluşturur: doğum, toplumsal ergenlik, evlilik, babalık, sınıfsal ilerleyiş, mesleki uzmanlaşma ve ölüm. Bu bütünlerin her biri aynı amaca yönelik törenlerle ilişkilendirilir; bireyi belirli bir konumdan yine belirli başka konuma geçirmek (Gennep, 2022: 11). Birey hayatındaki geçişleri önemli bulduğundan dolayı bunları törenler eşliğinde gerçekleştirir. Bu törenler belirli ritüelleri bünyesinde taşır. Her toplumun kendi içinde farklılık gösteren ritüelleri olsa da tüm toplumların kendine has ritüelleri vardır. Örneğin; bir çocuğun doğması biyolojik bir olaydır. Çocuk doğduğunda yalnızca fizik bir varoluşa sahiptir. Henüz ailesi tarafından tanınmamıştır ve cemaat tarafından da kabul edilmemiştir. Yeni doğan çocuğa tam anlamıyla “canlı” statüsünü ancak doğumdan hemen sonra uygulanan ayinler/ritüeller sağlamaktadır. Ancak bu ayinler sayesinde canlılar cemaatiyle bütünleşmektedir (Eliade, 1991: 161).

Ritüeller bireye mesaj vermektedir. Ritüeli gerçekleştirilen geçiş döneminin insan hayatındaki etkileri, ritüelleri adlandırmada bir etken olmuştur. Gennep, (2022: 19) geçiş ritlerini; ayrılma ritleri, ara ritler ve kaynaşma ritleri olarak sınıflandırmıştır. Ayrılma ritlerini cenaze, kaynaşma ritleri ise evlilik törenlerindeki geçiş ritleridir. Ara ritler de gebelik, nişan, erginlenme ve yaş günlerinde gerçekleşen törenlerdir.

Yaşamın ana geçiş dönemleri, doğum, evlenme ve ölümdür. Her aşama kendi içerisinde çeşitli basamaklara ayrılır. Yapılan dönemsel ayrımla insanın bir birey olarak toplum içindeki var oluşunda geçirdiği süreçler aşamalı olarak düşünülmüştür. Örnek’e göre, üç önemli dönem ve bu dönemlerin kendi içerisindeki alt basamaklarında birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem öbeklenerek bu geçişleri geleneksel kültüre göre şekillenmektedir. Her geçiş sonrası var olunacak yeni durum belirlenir, kutsanır, kutlanır ve birey bu yeni durumunda güçsüz ve zararlı etkilere açık olduğundan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korunur (Örnek, 2000:131) Her yeni durum yani aşama sonrası bireyin toplum tarafından kabulü değişir. Birey, toplum içerisinde toplumsal kabullerin şekillendirdiği bir varlık olmak zorundadır. Bu bağlamda her aşama birey için aşılması zorunlu olan bir basamaktır. Birey bu basamakları aşarken toplumun düşünce, inanç ve değerleriyle yeniden var olur. Gennep’e göre yeni doğan birey, sadece yeni bir başlangıç yaptığı için kutsallıkla bağ kurmaz aynı zamanda toplum tarafından kabul olunduktan sonra doğabilir. Birey var olduğu aile içine birtakım akrabalastırma uygulamaları kullanılarak dâhil edilir (2022: 65).

İnsan, eski durumundan yeni bir duruma geçiş yapacağından geçiş yaptığı yeni durumunu kutlamak, yeni durumu aşikâr etmek ve bu iki durum arasındaki değişim eşliğini atlatmak için toplumsal normların gerekliliklerini yerine getirmek zorundadır. Bunun için geleneksel toplumlar eşikleri aşma olarak nitelendirdiği, çok sayıda gelenek, âdet, töre, inanç, ritüeller aracılığıyla geçiş törenlerine başvurmuştur. Başvurulan belli başlı uygulamalardan biri de diş buğdayı törenidir. İlk dişin çıkması, yeme-içme alışkanlıklarının değişmesi anlamına geldiğinden Türk toplumu tarafından kutlanması gereken bir süreç olarak kabul edilmiştir. Ayrıca dişin çıkması gibi sıkıntılı bir süreçte bebeğin kötülüklerden korunması ve bu sevincin yakın çevre ile paylaşılması amaçlanmıştır. Günümüzde yaşanan sosyal, ekonomik, teknolojik değişim ve dönüşümler, eğitim, çalışma hayatı,

dijitalleşme, kentleşme süreci gibi durumlar 1945-1965 (Bebek Patlaması) yılları arasındaki kuşaklar ile 1980-2000 (Y Kuşağı) kuşakları arasındaki arasında ritüelin zamanı, gösterimi, izleyicileri, senaryosu, yapısı, işlevi, kişilerin statüleri ve rol üstlenme süreçleri tespit edilmiştir.

1. Diş Buğdayı Kavramı

İlk dişin çıkması yeme-içme alışkanlığının değişmesi anlamına geldiğinden Türk toplumu tarafından kutsanması gereken bir süreç olarak kabul edilmiştir. Ayrıca dişin çıkması gibi sıkıntılı bir dönemde çocuğun kötülöklere karşı korunması ve bu sevincin yakın çevre ile paylaşılması söz konusudur. Haliyle bu evre hem geleneksel hem de günümüzdeki çağdaş uygulamalarda kutlamaya değer görölmektedir. Bu kutlamada çıkan ilk diş hem çıkacak olan diğer dişlerin hem de bebeğin yakında çiğnemeye başlayacağını habercisi olarak değerlendirilir.

Bebeğin ilk dişinin çıkmasıyla ilgili olarak icra edilen ritüel “diş hediğı”, “diş aşısı”, “diş bulguru” ve “diş buğdayı” biçiminde de adlandırılmaktadır (Boratav, 1984: 155). Yapısal açıdan bakıldığında “kutlama, armağanlaşma, ikramlaşma seçenekleri ile dolu olan diş buğdayı kutlamasının temel amacı bebeğin gelişim evrelerinden birini gerçekleştirdiğini duyurmak, bu sevinci akraba ve dostlarla paylaşmak”tır (Altaş, 2018: 9).

Çocuğun ilk dişinin çıkması üzerine buğday kaynatılarak komşulara dağıtılmaktadır. Kaynatılan buğdayın içerisinde çeşitli yörelerde nohut veya fasulye eklenebilmekle birlikte buradaki ana malzemeyi buğday oluşturmaktadır. Diş hediğı geleneğine göre kaynatılan hediğın birazı çocuğun başından aşağı dökölür. Çocuğun gelecekteki meslek seçimine yönelik olarak önüne çeşitli nesnelere konur ve bunlardan birini seçmesi beklenir. Çocuk hangi nesneyi seçerse gelecekte onunla bağlantılı bir mesleğı olacağı düşünölür. Diş hediğine davet edilen kişiler de çocuğa çeşitli hediyeler getirirler (Gürbüz, 2003: 81; Tarhan, 2023: 357). Diş çıkarma dönemi hem bebekler hem de aileler açısından kolay olmayan bir süreç olduğu için bu sürecin rahat geçirilmesi adına aileye iyi dilek ve temennilerde bulunulur. Sürecin başlaması ve törenin icra edilmesi genel olarak şu şekildedir:

Çocuğun ilk dişinin çıktığını gören kişi çocuğun üzerindeki kıyafeti yırtar ve ona sonra yeni bir kıyafet hediye alır. Bunun üzerine aile bireyleri buğday, nohut, mısır, fasulye gibi baklagilleri suda kaynatarak diş buğdayı yapar; buğdayın üzeri çeşitli kuru yemişlerle de süslenir. Akrabaların, komşuların ve yakınların eve davet edilmesinin ardından bir örtü üzerine oturtulan bebeğın etrafına makas, kalem, Kur'an-ı Kerim, ayna, altın gibi eşyalar bırakılır ve bebeğın içinden birine yönelip seçmesi beklenir. Birbirinden ayrı anlam ifade eden bu eşyalardan çocuk hangisini seçerse o anlamı taşıyan mesleğı ileride yapacağı anlamı çıkarılır. Örneğın; kalem seçerse okuyacak, Kur'an-ı Kerim'i seçerse dindar olacak, makas seçerse terzi olacak gibi. Bu seçimden sonra bebeğın başından aşağı buğday dökölür ve bebeğın kaç tane dişi çıkmışsa o kadar buğday tanesi çocuğa, sağlıklı dişleri olması amacıyla yutturulur. Kaynatılan buğdayın gelen konuklara ikram edilmesiyle bebeğın ilk dişi kutsanmış, bundan sonra gelecek olan dişlerinin sağlıklı olması dilenmiş olur. Çocuk için hediyeler getiren konukların çocuğun yeni çıkacak dişleri ve geleceğıyle ilgili iyi dilek ve temennileriyle ritüel tamamlanmış olur (Erdoğan Aksu, 2019: 425).

Türkiye'deki diş hediğı geleneğıyle ilgili çeşitli uygulamalara da rastlanmaktadır. Bu uygulamalar şehirlere göre farklılık gösterebilmekle birlikte aralarındaki benzerliklerin daha fazla olduğu görölmektedir. “Diyarbakır'da çocuğun ilk dişini gören kişi, o an çocuğun üzerinde bulunan atletin yakasını hafifçe yırtar ve ona bir çift beyaz atlet alır” (Karakaş, 2013: 76). “Artvin/Yusufeli/Demirkent'te de çocuğun dişini ilk gören, diş kolay çıksın diye, çocuğun gömleğini yırtar” (Başçetinçelik, 2009: 135). Kars ve Erzurum çevresinde çocuğun ilk dişinin çıktığını gören kişi, “aileye demir veya bir madenî nesne hediye verirse, çocuğun dişlerinin demir gibi sağlam olacağı sanılır” (Kalafat, 1999: 93). Adana'da çocuğun dişini “ilk gören durumu iyiyse altın alır, yoksa nazarlık takar” (Başçetinçelik, 2009: 135). Tekirdağ'da da buğday ipe dizilip çocuğun boynuna asılır (Artun, 2005: 140). Diş hediğine ait geleneksel kültürdeki bu tür uygulamalar zamanla çağı ayak uydurmuştu ya da bireyler tarafından tercih edilmediğı için unutulmaya yüz tutmuştur. Buna göre “yaşadığı yüzyılın gereklerine ayak uydurmayı başarabilen gelenekler yaşamaya devam edebilmektedir. Geleneklerin yaşayabilmesi için de değişim ve gelişim gereklidir. Diş hediğı geleneğinin hem gelenekten beslendiğı hem de çağın gereklerine uyarak kendini güncellediğı görölmektedir.” (Erdoğan Aksu, 2019: 429).

2. Kuşak Kavramı ve Kuşakların Sınıflandırılması

Kuşak kavramının tarihsel geçmişine bakıldığında temellerinin Antik Yunan'a, bazılarında ise Eski Mısır Uygarlığına kadar dayandığı bilinmektedir (Özer vd., 2013:123). 12. yüzyılın ilk yarısında kuşak kavramı kullanılmıştır. "Aynı dönemi yaşayan insanlardan oluşan" anlamına gelen kuşak kavramı, Batı dillerine Latince kökenli "generation" kelimesinden geçmiştir. Türkçede kuşağın karşılığı olarak "nesil" sözcüğü de kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesinde ise kuşak karşılığı olarak 'soy' ve 'şecere' sözcükleri kullanılmıştır. Kuşak, yeni tanımlamaya göre aynı yaştan insanların oluşturduğu grup veya topluluktur. Kısacası 'jenerasyon' da denilmektedir (Korkmaz, 2019: 7).

Türk Dil Kurumuna göre kuşak kavramı; "Yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon", "Aşağı yukarı aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin oluşturduğu topluluk" olarak tarif edilmektedir (URL-1).

Kuşak kavramına ilişkin ilk bilimsel çalışmaların Fransız sosyolog Auguste Comte tarafından başlatıldığı görülmektedir. Comte nesilleri, tarihsel süreç içerisinde devinim gösteren bir kuvvet şeklinde tanımlanmakla birlikte toplumsal ve sosyal alanda yaşanacak gelişmelerin bir neslin kendinden sonra gelen ardıl bir nesle aktaracağı değerler sonucunda gerçekleşeceğini belirtmektedir (Comte, 1974: 635- 641). Başka bir ifadeye kuşak kavramı; belirli zaman aralıklarında doğmuş, büyümüş ve yaşamını sürdürmüş, söz konusu dönemde yaşanan olaylardan etkilenmiş dolayısıyla ortak özelliklere ve bakış açılarına sahip oldukları varsayılan insan grupları (Berkup, 2015: 51) olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu söylemlerin ardından kuşak kavramını, "Ortalama olarak aynı zaman dilimlerinde dünyaya gelmiş, doğduğu ortamın, ülkenin ve dünyanın ekonomik, kültürel, sosyolojik, iklimsel, tarihsel koşullarını aynı zaman diliminde yaşayarak, sorumlulukları paylaşmış, etkilenen ve ortak tutum, eğilim ve değer yargılarına sahip kişiler." şeklinde tanımlayabiliriz.

Uluslararası literatürde kuşaklar; Sessiz kuşak, Baby Boomers, X, Y ve Z kuşağı olarak genellikle beş kategoride incelenmektedir:¹

- Sessiz Kuşak (1925-1945)
- Bebek Patlaması Kuşağı (1945- 1965)
- X Kuşağı (1965- 1980)
- Y Kuşağı (1980- 2000)
- Z Kuşağı (2000 sonrası doğanlar) (Strauss & Howe, 1991: 60, Adıgüzel vd. 2014:171, Yokuş, 2019: 28).

Bu araştırma kapsamında Bebek Patlama Kuşağı ve Y Kuşağı arasında karşılaştırma yapılacağı için bu iki kuşak hakkında ana hatlarıyla bilgi vermek uygun olacaktır.

Baby Boomer, ifadesinin Türkçe olarak karşılığı nüfus patlamasıdır. 1946 yılından itibaren başlayıp 1964 yılına kadar devam eden bir kuşağı ifade etmektedir. Diğer bir adı ise bebek patlamasıdır. 1946 ile 1964 yıllarında dünyaya gelen kişileri kapsamaktadır. Bu kuşağa bebek patlaması denmesinin nedeni ise, ülkemizde bu yıllar arasında 8 milyon, ABD'de 78 milyon bebeğin doğmasından kaynaklanmaktadır. Dünya genelinde ise, 1 milyara yakın bebek dünyaya gelmiştir (Torun ve Çetin, 2015:138). "Baby Boomers'lar yaşadıkları dönemden dolayı Soğuk Savaş dönemi çocukları olarak da adlandırılmakta ve doğu-batı ikili dünyası içerisinde 68'lileri yaratmış bir kuşak olarak öne çıkmaktadır." (Ayhün, 2013: 99). Bu kuşağın yaşadığı yıllarda ülkede üretim ve verimliliğin artmasıyla, belli bir emek açığı oluşmuştur. Bu gereksinim ile kırsal nüfusun göçü başlamış ve kent yapısında değişim (gecekondulaşma vs.) başlamıştır. Bu dönemde çok büyük teknolojik gelişmeler olmuştur bu da bu kuşak insanlarıyla çocukları arasında teknoloji ve bilgi açısından ciddi farkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Değerlerin değişmesi, gelir seviyesindeki farkın artması, sosyo-ekonomik yapıdaki farklılaşmalar ortaya çıkmıştır (Baydar, 2016: 21).

Bebek Patlaması Kuşağı üyeleri çalışkan, idealist, kararlarında uyumlu, sadakat duyguları yüksek ve kanaatkâr bir yapıya sahip bireylerdir. Kendi kendilerini motive edebilen bu kuşak, Sessiz Kuşağın aksine, "Çalışmak için yaşamak" felsefesini benimsemiş ve çok çalışmanın ve fedakârlık

yapmanın başarılı olmak için ödenen bir bedel olduğunu düşünmektedir. 1960'lı yıllar televizyon yılları, 70'li yıllar fast-food, bebeklerin büyüyüp evlenme çağına gelmesiyle gayrimenkul yılları olan 80'ler, 90'lı yıllar mikro dalga gibi ev aletleri ve internet ve cep telefonu yılları oldu. 2000'lerde ise yaşları 50'li rakamlara gelen Bebek Patlaması Kuşağı; iyi ve güzel yaşlanmak bilhassa yaşlanmamak için sağlık, güzellik ve bakım sektörlerinde de devrim niteliğinde dönüşümler yaptılar. Ayrıca savaş sonrasında yaşanan zorluk ve sıkıntıları hiç unutmadılar ama zenginleşmenin tadını çıkardılar (Öz, 2015: 7).

Y kuşağı, 1980'den sonra dünyaya gelmiş bireyleri kapsamaktadır. Bu kuşağın tarih aralığı tam olarak 1980 ile 2000 arasındadır. Y kuşağı olarak adlandırılan bireyler çeşitli düşünörlere göre farklı isimler ile tanımlanmaktadır. Birden çok isimle anılan Y kuşağı; Gen Y, Gen Me, Millennials (Milenyum), N – Gen (N Kuşağı), Nexters (Bir Sonrakiler), Net Kuşağı, Digital Generation (Dijital Kuşak), Generation www (www Kuşağı) ve en büyük Kuşak olarak da adlandırılmaktadır (Öz, 2015: 11). Y harfi kullanılma nedeni ise, İngilizce 'de neden anlamına gelen WHY sözcüğünden almıştır. Bu kuşağın insanları hayatı çok fazla sorgulamaktadır. "Neden Kuşağı" (Why Generation) olarak adlandırılan bu kuşağın üyeleri için bir konuyu bilmek yeterli değildir, konuyla ilgili ona dair tüm süreçleri, ayrıntıları ve nedenleri bilmek önemlidir. (Kuyucu, 2014: 58) Eleştiri yapan bir yapıya sahiptir. Meraklı, istekli, araştıran, mantığına uymayana kabul etmeyen bir kuşaktır.

Bu kuşağın en belirgin özelliğı internet ağının tüm bireylerde kuşatıcı olmasıdır. Öyle ki bu kuşak bilgisayar, akıllı telefonlar, müzik çalarlar, video oyunları ile iç içe büyümüştür. Yaşamlarının her alanında internet kullanımı mevcuttur. Sosyal medya kanallarının yaygın kullanımı bu kuşağın iletişim şeklini değiştirmiştir (Taşova, 2019: 22). Teknolojiyle gelen hız, bu kuşağı hızlı düşünmeye, hızlı hareket etmeye ve buna bağılı olarak da hızlı tüketmeye yöneltmiştir (Baydar, 2016: 30). Y Kuşağı bireyleri ilişkilere önem verir ve ilişkilerini geliştirmek, sosyalleşmek için zaman ayırmak ister; özel hayatlarına, giydikleri kıyafetlere ve hatta gittikleri partilere özen gösterir. Yeni yaklaşımlar ve değişim için istekli olan bu kuşak geleceğe meydan okuyan bir tavır sergiler (Öz, 2015: 13). Y Kuşağı, özgürlüklerine daha düşkün ve statüye daha çok önem verir.

Bu çalışmada, kuşak sınıflandırılmasına değinildikten sonra, kuşaklararasılık bağlamında bireysel ve toplumsal açıdan yapısal ve anlamsal boyutlarıyla incelenmiştir. Sonrasında dijitalleşme, modern yaşam, kentleşme gibi etkenler karşısında dış buğdayı geleneğinde meydana gelen dönüşümler ve geçişler kültürel süreklilik, kültürel değişim, yeniden işlevlendirme gibi yaklaşımlar dikkate alınarak yeniden yapılanan, dijital ortamda yaşayan, sürdürölen, eklenen ve anlamını değiştiren gelenek; kültürel boyutlarıyla çözümlenmiştir.

3. Bebek Patlaması-Baby Boomers Kuşağında Dış Buğdayı Töreni

Doğum sonrası, çocuğun kültür dünyasına, sosyal ilişkiler ve akrabalık sistemi içine aşamalı bir şekilde dâhil olmasını sağlayan ritüellerden biri çocuğun ilk dişinin çıkması sebebiyle dış buğdaydır. Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan dış çıkarma, çocuğun kazandığı ilk uzuvdur. Bu nedenle yaşam ve ölüm arasında canlılığın ve yaşamın sembolü olarak kabul edilmiştir.

Çalışmada kaynaklık eden Bebek Patlaması kuşağını temsil eden bireyler; annesi dışında çocuğun ilk dişini gören kişi, taklit büyüünün 'benzer benzeri yaratır' büyü işleyiş ilkesine göre çocuğun atleti veya gömleğini yırtmak suretiyle çocuğun dişlerinin kolay çıkmasını sağlamaya çalışır. Dişi ilk gören kişinin çocuğa atlet, zıbın alması beklenmektedir. Çocuğun ilk dişi özellikle maddi durumu iyi olan bir yakın akrabaya (genellikle babaanne) gösterilerek altın türünde hediye vermesi beklenmektedir (KK-1, KK-2)

Çocuğun ilk dişi çıktıktan iki üç gün sonra dış buğdayı hazırlanır. Dış buğdayının ana malzemesi suda kaynatılan buğday olmakla birlikte buğdayın içine bir miktar fasulye, bakla, nohut, mısır, fındık, üzüm karıştırılmakta üzerine de süsleme amaçlı ceviz, badem gibi yemişler konulmaktadır. Pişirilen buğday çocuğun çıkacak dişlerinin yapısı arasında bir ilişki kurulmakta, bu bağlamda içine çocuğun dişleri büyük olmasın diye nohut ve mısır konulmamakta buğday ideal şekil olarak görülüp sadece buğdaydan hazırlanmaktadır (KK-1, KK-3, KK-4).

Bebek Patlaması kuşağında dış buğdayının yenilmesi kapsamında iki çeşit eğilim bulunmaktadır. Bunlardan birincisi dış buğdayı yapıldıktan sonra dış, komşulara küçük kâseler ile

dağıtılıp herhangi bir toplanmanın olmadığı kutlama formudur. Diğer kutlama formu, komşu ve akrabaların buğday hazırlandıktan sonra anne tarafından davet edilerek evde yapılanıdır. Kadın günü biçiminde icra edilen söz konusu kutlama için çocuğun ailesi, diş buğdayı hazırlar. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra çocuğun annesi, komşu ve akraba kadınları davet eder, davetli kadınlar çocuğun evinde toplanır. Önce çocuğun diş buğdayı yenilir. Ardından odanın ortasına geniş bir örtü serilir, örtünün üstüne çocuk oturtulur ve etrafına da tarak, makas, kitap, kalem, ekme, Kur'an-ı Kerim gibi çeşitli eşyalar konulur. Sonra diş çıkaran çocuğun başından aşağı diş buğdayı dökülür. Böylece, dişlerinin serpiyen buğdaylar kadar kolay çıkacağına inanılır. Çocuk dökülen buğdaydan ne kadarına dokunabilirse o ölçüde rızkının bol olacağına inanılır. Buğday döküldükten sonra çocuk tepsinin etrafına yerleştirilen eşyalara yönlendirilir, çocuk ilk önce hangisini alırsa büyüyünce o mesleği seçeceğine inanılır, tarağı alırsa 'berber', makası alırsa 'terzi', kalemi alırsa 'okumuş' ekmeği alırsa 'bereketli', Kur'an-ı Kerim'i alırsa 'dindar' olacağına inanılır (KK-1, KK-2).

Görsel 1-2: 1995 yılında yapılan 'Diş Buğdayı Töreni'

Çocuğun gelecek tayinine yönelik bu uygulamadan sonra davetli kadınlar, çocuğa daha çok giysi türünden hediyeler verirler. Dağıtılan diş buğdayında kâse boş gönderilmez küçük bir hediye içine konulur kâse o şekilde iade edilir. Bazen de hediye verilmez, çocuğun dişi sağlam olsun diye madeni para verilir (KK-3). Çocuğun dişlerinin sağlam olması için verilen hediye ile analogik ilişki kurularak çelik, seramik ya da madeni para çağrışımına sahip maddelerden yapılan hediyeler verilir.

Çocuğun başından aşağı dökülen buğday taneleri yerden toplanarak, çeşitli yerlere döküldüğü görülmektedir. Bu buğdaylar tavuklara verildiği gibi, çatıdaki kiremitlerin üstüne veya yatır veya türbelere dökülebilmektedir. (KK-1, KK-4)

Ayrıca, Bebek Patlaması kuşağını temsil eden bireyler; çocuğun ilk dişi çıktığı hâlde diş buğdayı pişirip dağıtmayan ya da yemek vermeyen ailelerin başlarına kötü işlerin geleceğine, çocuğun kısmetinin kapalı olacağına, dahası dişlerini çıkarmada zorlanacağına inanmaktadır. (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4)

Görüşülen Bebek Patlaması kuşağından kaynak kişilerimizin aktardığı üzere diş buğdayı ritüeli geleneksel bilgiler çerçevesinde, bebeğin dişi görüldükten birkaç gün sonra, evin bir bölümü hazırlanarak, kadınlar arasında, buğday yenildikten sonra, bebeğe meslek seçimi için oyun kurulması sonrasında, dualar ve iyi dileklerle son bulan bir ritüel olduğu görülmüştür. Diş buğdayı töreni daha mütevazı bir ortamda çoğunlukla kayınvalide gibi büyüklerin yönlendirmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu kuşaktaki anneler ritüeli büyüklerinden öğrendiklerinin ışığında planlamış, icra etmiş çoğunlukla da kayınvalide ve kendi annesinin önderliğinde ritüelde katılımcı rolünde bulunmuştur.

4. Y Kuşağı'nda "Diş Buğdayından" "İlk Diş Partisine"

Diş buğdayı geleneği Y kuşağında değişim ve dönüşümü diğer geleneklerde olduğu gibi küreselleşme, kentleşme, dijitalleşmeyle vb. diğer etkenlere bağlı olarak varlığını sürdürmektedir. Kökeni eskiye dayanan bir tören olan diş buğdayının kaybolmayışının sebebi de budur. Schechner'in (2015:270) belirttiği gibi "insanların ritüel icra etmeye ihtiyacı vardır". Çağdaş değerlere işaret

edilmekle birlikte, orijinal karakterlerle de kolayca özdeşleştirilmiş diş buğdayı töreni değişim ve dönüşümle geleneğin unutulup kaybolmasını engellemiştir. Bugün Y kuşağı aileler diş buğdayı partisi adı altında organizasyon şirketlerine davetler hazırlamaktadır. Annelerin kendileri de hazırlayabilmektedir. Öncelikle diş buğdayı temasına uygun süslemeler alınır. Bunlar parti konsepti satan mağazalardan alınabilmektedir. Aileler bulgur ya da buğdayın yanında diş pastası ve çeşitli şekerleme, kurabiye vs. ikramlar da hazırlamaktadır. Bebeğin ilerideki kariyerini yorumladıkları ritüele yenilerini eklemişlerdir. Bebeğin önüne yine meslekleri çağrıştıran malzemeler koyulur. Ateş ölçeri seçerse doktor, kalem seçerse öğretmen, cetvel seçerse mühendis olacak şeklinde yorumlanır.

Çalışmaya kaynaklık eden Y kuşağı temsilcileri, sosyal medyada takip ettiği “Diş Buğdayı Partisi” konseptlerinden yola çıkarak çocuklarına ilk diş partisi düzenlediklerini aktarmışlardır. Bebeğin ilk dişinin çıkmasına yönelik kutlama genellikle kafe tarzı küçük işletmelerde ve bazı durumlarda evde gerçekleştirilmektedir. Kutlamalarda çoğu zaman tüm hazırlıklar organizasyon şirketi tarafından yapılmaktadır. Evin ya da dışarıdaki mekânın masa ve duvar süslemeleri parti organizatörleri tarafından hazırlanmaktadır. Diş buğdayının yapıldığı mekânın tavanlarına balonlar, masanın üzerinde şeker hamuruyla süslenmiş dişli biberonlu kurabiyeler, diş temalı yaş pasta, diş resmi eklenmiş kadehler, “dişim çıktı, artık sizi ısırabilirim, hepimizi ısırarak için çağırdım” yazılı afişler, magnetler, hediyelikler konseptte göre hazırlanmaktadır. Öncesinde katılımcılara yer ve saat belirten davetiyeler gönderilmektedir. Organizasyon şirketiyle anlaşarak anne ve bebek uyumlu kıyafetler giyilmektedir. Masadaki ve duvardaki süslemelerin renk uyumuna özen gösterilmektedir. Erkek çocuk için mavi, kız çocuk için pembe renkli ürünler genellikle tercih edilmektedir. (KK-5, KK-6, KK-7)

Görsel 3: 2022 yılında mekânda yapılan ‘ilk diş’ partisi

Bebeğin dişinin çıkmasını kutlamak gelen konuklara ikram edilmek üzere çeşitli yiyecekler hazırlanmakta ve bunların hazırlığı da genellikle partiden önce yapılmaktadır. Bebeğin ilk dişinin çıkmasına yönelik hazırlanan yiyeceklerin başında diş buğdayı gelmektedir. Bebeğin annesi ya da anneanne-babaanne gibi aile büyükleri tarafından hazırlanmaktadır. Diş buğdayı süslü ve renkli kâselerde gelen misafirlere ikram edilmektedir. (KK-7)

Kutlamanın yapıldığı güne özel hazırlanan bir diğer yiyecek ise yaş pastadır. Pastanın gösterişli ve diş biçiminde olmasına dikkat edilmektedir. Pasta ya sipariş verilmekte ya da bir gün önce ev ortamında hazırlanmaktadır. Masada hazır bulunan diş temalı pasta; anne, baba ve bebek eşliğinde kesilmektedir. Bu anı ölümsüzleştirmek için aile fotoğrafları çekilmektedir. Aile fotoğraflarından sonra davetin katılımcıları ile bebeğin fotoğrafları çekilmekte ve tüm katılımcıların bu kare içinde yer almasına özen gösterilmektedir. Çekilen bu fotoğraflar sosyal medya hesaplarında paylaşılmaktadır.

Diş buğdayı kutlaması kapsamında ilerideki yaşamına ilişkin meslek seçimini temsil eden nesnelere bebeğe sunulmaktadır. Meslek seçimi için bebeğe sunulan nesnelere genellikle aile üyeleri tarafından belirlenmektedir. Bebeğe meslek seçimi sırasında sunulan nesnelere arasında ilaç kutusu, kitap, altın, tarak, araba anahtarı, alışveriş poşeti, ayna, Kuran, bilgisayar faresi, makas, para, top, kalem, ekmek, kamera, kaşık, tesbih, kelepçe, ateş ölçer, oyuncak uçak, mızıkça, cetvel, resim boyası,

oyuncak araba, yara bandı, cep telefonu ve stetoskop yer almaktadır (Tarhan, 2023:360-361). Günümüzde meslek isimleri yazan resimli kartlarla meslek seçimi çocuğa yaptırılmaktadır. (KK-5)

Meslek seçimi bebeğin başından aşağı buğday dökülmesinden sonra aile üyeleri ve katılımcılar hep birlikte hazırlanan yiyecekleri ve içecekleri tüketmektedirler. Katılımcıların bebeğin dişinin çıkmasını kutlamak amacıyla aldıkları hediyeler verilmektedir. Yeme-içme etkinliğinin ardından sıra eğlenceye gelmektedir. Eğlence kısmında ise ortamda bulunan kadın katılımcılar şarkılar eşliğinde eğlenmeyi tercih etmektedirler. Bebeğin aile üyelerinin ve katılımcıların pop müzik ve yabancı müzik eşliğinde eğlendikleri de görülmektedir. Kutlamanın bitişinde gelen misafirlere anne, günün anlamına uygun magnet ya da hediyelik takdim etmektedir.

Günümüzde giderek popüler olan Bebek SPA merkezleri, kolik ve gaz problemi olan bebeklere masaj ve fiziksel terapi yapılan işletmelerdir. Geçmiş dönemlerde herhangi bir hastalığı olan bireyler hem suyun şifa verici gücünden yararlanmak hem de daha sağlıklı bir hayat sürdürmek için hem suya girebildikleri hem de masaj yaptırabildikleri hamamlara gitmekteydiler. Günümüzde ise aileler bebekleri için bu merkezleri tercih etmektedir. Kas ve motor gelişmesine yardımcı olan SPA merkezlerinde, bebeklere özel olarak hazırlanmış mini jakuzilerde masaj yapılmaktadır (Tekin, 2022: 82). Ebeveynler spa merkezlerini kırk uçurma, ay kutlamaları, yaş günü kutlamaları ve diş buğdayı partilerinde tercih ettiği görülmektedir. Çocuğun isminin yazılı olduğu afişleri, balonları ve süsleri hazırlanmaktadır. Dişi çıkan çocuğa banyosunu işletme sahibi yaptırmaktadır, annesi ve babası izleyici konumundadır. Diş çıkarma döneminde bebekler hastalandığı için ebeveynler, bebeklerini bu merkezlere getirmektedir. Bebeklerin fotoğrafları çekilmekte, hatıra olarak kalmakta, aileler bu partiyi sosyal medya hesaplarında paylaşmaktadır.

Görsel 4-5: Gleen Baby Spa merkezinde yapılan 'ilk diş' partileri

Böylelikle diş buğdayı töreni için kaybedilmemiş ancak şekil, mekân, işlev, katılımcılar vb. yönden değişime ve dönüşüme uğramış bir ritüel demek mümkündür.

5. Diş Buğdayından İlk Diş Partisine: Süreklilik ve Değişim

Tarihsel süreçlerden itibaren bilgi üreten ve ürettiği bilgiyi geliştiren birey/toplum/gruplar; gözlemlediği ve deneyimlediği edimleri sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamları çerçevesinde gelişim göstermektedirler (Ong, 2012). Bu durum da her kuşağın bilgiyi depolama ve işleme eğilimlerinde farklılıklar oluşmuştur ki bilginin duyu ve etki boyutları da biçimsel ve anlamsal olarak değişim/dönüşüm ya da yeniden yaratma döngüsüne girmiştir. Başka bir ifadeyle de kültürel oluşumları "yeniden işlevlendirme" yaklaşımını beraberinde getirir.

Her kültür çağı öncekinin yeni bağlama aktarımı, uyarlanması ve yeninin yaratılması temeline dayanmaktadır. Sonuçta kültür aktarılırken, kuşaklar da kültürü deneyimlerken değişmektedir. Kuşaklarla birlikte kültür, kültürle birlikte kuşaklar değişmektedir. Her kuşak dünyayı değiştirmek isterken kültür de değişir. Dolayısıyla kuşaklararasılığın da özünü değişim ve dönüşüm oluşturur (Özdemir, 2019: 128). Kültür değişimleri farklı türden dinamiklerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır Yaşamı, dolayısıyla kültürü oluşturan, iç ve dış dinamikler arası etkileşimlerdir. Sınırlı sayıda dinamik temelinde kültürel değişimlerin çözümlenmesi geçerliliğini yitirmiştir. Kültürü oluşturan

gelenekler de iç ve dış faktörlerin etkileşiminde ortaya çıkar ve gelişir. Tarım, teknoloji, kentleşme, sağlık, iletişim, bilişim, eğitim, ekonomi, moda, kayıtlı müzik sektörü, turizm, medya gibi farklı dinamikler genel olarak kültürü, özel olarak da geleneksel kültürü oluşturur, değiştirir ve dönüştürür. Dolayısıyla kuşaklar arası ilişkiler de iç-dış dinamiklerin etkileşimiyle biçimlenmektedir.

Kuşaklararasılık bağlamında ele alınarak teknoloji, kentleşme, sağlık, iletişim, bilişim, eğitim, ekonomi, moda, kayıtlı müzik sektörü, turizm, medya olarak dış buğdayı töreninin biçimsel ve anlamsal değişim-dönüşümü, yeniden işlevlendirme yaklaşımı ortaya konulmuştur. Bascom'un (1954) ortaya attığı folklorun işlevlerinden olan eğlenme, eğitim, grubun gelenek-göreneklerini ve hayat görüşlerini gelecek kuşaklara aktarma, toplumsal birlikteliği sağlama, boş zamanı değerlendirme amacı kazandırmaktadır. Kuşaklar arasında eğlenme, duygudaşlık bağını kurma ve pekiştirme, eğitim, boş zaman aktivitesi oluşturma gibi işlevler kazandıran dış buğdayı töreni, kültürel süreklilik ve işlevsellik durumu ele alınarak değerlendirilmiştir.

Ritüelin muhafazakarlığı, insanları, soyumuzun tükenmesini önleyecek kadar dizginleyebilir, magmatik yaratıcı özü ise insan yaşamının “sosyal, bireysel, hatta biyolojik anlamda” durmadan değişmesini talep eder (Schechner, 2015: 299). Dış buğdayı töreni de modern dünyanın ve insanların ihtiyaçlarına karşılık geleneksel bilgi ve bilgeliklerle uyumlu bir biçimde değişmiş, dönüşmüş ve yeniden işlev kazanmıştır. ‘İlk dış partisi’ çağdaş değerlere işaret etmekle birlikte, geleneksel ve orijinal karakterlerle de kolayca özdeşleşmiştir. Çünkü ritüeller kutsal, seküler, dinamik, yineleme ve mübalağa doludur.

Bireysel ve kolektif belleğin yemek üzerinden inşasında sosyal çevrenin bedenleştirme deneyimine dayanan törensel zeminin başlıca “hatırlama figürü” (Assmann, 2015) olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda Türk kültüründe dış buğdayı gibi geçiş dönemlerinin değişik evrelerine özgü varlık alanı bulan geleneksel yemek, kolektif bir bellek oluşturulmasında ve kuşaklararası bağlantının kurulmasında önemli bir işlevle karşımıza çıkmaktadır (Alpyıldız, 2022:318).

1945-1965 (Bebek Patlaması) yılları arasındaki kuşakların dış buğdayı törenleriyle ve 1980-2000 (Y Kuşağı) kuşakları arasında düzenlediği ilk dış partisi süreklilik olsa da değişim ve dönüşüm vardır. Bebek Patlaması kuşağı ve Y kuşağından bireylerle görüşme yoluyla elde edilen bilgiler ışığında değişimin yansıması, “ritüelden eğlenceye” bir değişimdir. Bebeğin gelişimi açısından; dış çıkartmak hem yeni bir dönem hem de çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümeye devam ettiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu dönem hem geleneksel hem de günümüzdeki popüler uygulamalarda da kutlanmaya değer görülmektedir. Bebek Patlaması kuşağında dış buğdayı töreni yiyeceğin kutsanması, çocuğun rızkının artması, bereketin çoğalması ve ardından gelecek olan dışlarının sağlam olması için yapılan ritüeldir. Aileler tarafından törensel bir uygulamayla bebeğin dışlarının zorlanmadan çıkarılması, dualar ile yapılmaktadır. Bu kuşakta ritüelin zamanı ilk dışın fark edilmesinden hemen birkaç gün sonra yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılacak olan törenin senaryosu; bebeğin annesi, kayınvalidesi tarafından planlanmış, anne ritüelde katılımcı rolündedir. Törende yapılan ikramlar aile büyükleri tarafından hazırlanmaktadır. Törene çağırılacak komşuların ise kadın olması aile büyükleri tarafından belirlenmektedir. Bebeğin anneannesi ya da babaannesi törenin hazırlayıcı ve yönlendiricisi konumundadır. Bu kuşakta dış buğdayı ritüeli “kutsama ve kutlama” amacı ile şekillendiğini belirtmek mümkündür.

Günümüzde Y kuşağında ise birçok sektörün oluşması, gelişmesi ve yeniden yapılanması bebekle ilgili modern kutlama pratiklerinin oluşmasına neden olmuştur. İlk dış partisinde dış buğdayı töreninin geleneksel uygulamalarının yansımalarını görmek mümkündür. Ancak günümüz koşullarıyla kıyaslandığında tüketim boyutu çok dikkat çekmektedir. Bebeğin ilk dış partisi hazırlıkları aylar öncesinden başlayan bir süreci gerektirmektedir. Bu doğrultuda organizasyon firmaları ile görüşülmekte, konseptler, anne-baba ve çocuğun zevkli bir “kombin” yansıtacak giyecekleri belirlenmekte, ikramlıklar ve armağanlar hazırlanmaktadır. Âdeta bir düğün hazırlığını anımsatan bu kutlama için davetiyeler bastırıldığı, fotoğrafçılar tutulduğu gözlemlenmektedir.

Dış çıkaran bebeğin annesi, babası, anneannesi, babaannesi, halası ya da teyzesi partiden önceki günlerde başlayan hazırlıkların tamamlanmasında doğrudan rol oynamaktadır. Ancak partiyi yapma fikri çoğunlukla ilk dışını çıkaran bebeklerin anneleri tarafından planlanmaktadır. Y kuşağındaki ilk dış partisinde ve Bebek Patlaması kuşağındaki icracısı olan “yaşlı kadın” imajının

etkisinin azaldığı, onun yerini çoğunlukla genç, bilinçli ve bakımlı annelerin aldığı tespit edilmiştir (Karakaş, 2021:2). Bebek Patlaması kuşağında ritüel esnasında akrabalar izleyici konumundayken Y kuşağında ise katılımcı olarak törene dâhil olmaktadır. Partiye özel diş buğdayı kaynatılmakta ancak ikramlık olarak yaş pasta daha ön plana çıkmaktadır. Genellikle pastanın diş biçiminde olmasına dikkat edilmektedir. Diş buğdayı ve pastanın yanında börek, yaprak sarması, salatalar, patlamış mısır, kekler, diş şeklinde kurabiyeler bu güne özel olarak anne tarafından hazırlanmakta ya da satın alınmaktadır.

‘İlk diş partisi’ düzenlemeye karar veren kişiler, geleneğe dair bilgileri daha çok sosyal medya ortamından, kimi zaman da büyüklerinden öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bebeklerin annesi partiye organize eden, günümüzdeki moda konseptlere uymaya dikkat etmektedir. Büyüklerden öğrendikleri çeşitli âdetleri uygulamak yerine Y kuşağında uygulanan parti konseptleriyle tek tipleşmeye gidildiği görülmektedir. İlk diş partisi kapsamında ilerideki yaşamına ilişkin meslek seçimini temsil eden nesnelere bebeğe sunulduğu gibi meslek kartları da bu partilerde çok fazla kullanılmaya başlamıştır. Aile üyeleri tarafında çeşitli nesnelere belirlenirken günümüzde ise organizasyon şirketlerinin oyun kartları bebeğe sunulmaktadır.

Bebeğin yakınları bebekle ilgili anılarını, duygu, düşünce, dilek ve temennilerini video ile kayıt altına almakta ya da fotoğraflar çekmektedir. Bu fotoğraf ve videoları sosyal medya hesaplarında paylaşmaktadır. Bilhassa bu kuşak, sosyal ve yaşamsal alanı kolaylaştıran çevrimiçi dünyaya ve paylaşımına daha güçlü bağlılık göstermektedir (Kılıç, 2023:1678). Bebek Patlaması kuşağında daha az kişiyle kutlanan bu ritüel Y kuşağında ise geniş kitlelere sunulan ve kutlanılan bir modern eğlence türü olmuştur. Bu partilerden hareketle anneler “özenli”, “titiz”, “sağlıklı”, “modaya uyan” vb. şekillerde nitelendirilmektedir.

Ayrıca günümüzde son zamanlarda giderek popülerleşen bebek SPA merkezlerinde yapılan ilk diş partilerinde bebek sadece havuzda yüzmekte, anne sadece izleyici rolündedir. Bebeğin banyosunu yaptıran kadın bunu bir iş olarak yapmakta, geçmişteki dua ve iyi dilekler bölümü gerçekleştirilmemektedir. Anne ve baba süslü bir jakuzi çevresinde bebeğinin fotoğraflarını çekirmekte, ritüelin senaryosu tamamen değişmektedir.

Sonuç

Bu makalede, kuşaklararasılık bağlamında ele alınarak teknoloji, kentleşme, sağlık, iletişim, bilişim, eğitim, ekonomi, moda, dijitalleşme, turizm, medya olarak diş buğdayı töreninin biçimsel ve anlamsal değişim-dönüşümü, yeniden işlevlendirme yaklaşımı ortaya konulmuştur. Öncelikle bir geçiş dönemi ritüeli olarak diş buğdayı geleneğinden ilk diş partisine geçişi ele alınmıştır. İki kuşak arasında oluşan geleneksel uygulamalardan uzaklaşarak eğlence kültürü ve küresel yaşam tarzlarıyla gösterişçi tüketim kültürünü sentezleyen ilk diş partisine dönüşüm yorumlanmıştır. Bebek Patlaması kuşağında görülebilen bireylerin aktardıkları bilgiler ışığında diş buğdayı töreni geleneksel yöntemlerle uygulanmaktadır. Bebek Patlaması kuşağında diş buğdayı töreni yiyeceğin kutsanması, çocuğun rızasının artması, bereketin çoğalması ve ardından gelecek olan dişlerinin sağlam olması için yapılan ritüeldir. Ancak Y kuşağında ise diş buğdayı geleneğine bağlı kalınmak istense de törenin başından sonuna kadar bir eğlence ortamı oluşmaktadır. Geleneksel oyunlar, türküler, ezgiler tercih edilirken yerini daha popüler etkinliklere ve popüler müziklere bıraktığı tespit edilmiştir.

Bebek Patlaması kuşağında yapılacak olan törenin senaryosu, bebeğin annesi veya kayınvalidesi tarafından planlanmış, yapılan ritüelde anne katılımcı rolündedir. Törende yapılan ikramları aile büyükleri tarafından hazırlandığı, törene çağırılacak komşuların kadın olarak belirlendiği tespit edilmiştir. Bebeğin anneannesi ya da babaannesi törenin hazırlayıcı ve yönlendiricisi konumundadır. Bu kuşakta diş buğdayı ritüeli “kutsama ve kutlama” amacı ile şekillendiğini belirtmek mümkündür. Y kuşağında ise anneler sosyal medyada takip ettikleri fenomen annelerin yaptığı ilk diş partilerinden etkilenerek, çoğu zaman organizasyon firmasıyla anlaşarak bir parti konsepti planladıkları görülmektedir. Yapılacak olan partide bebeğin ilk dişini kutlama ve kutsama amacının yanı sıra eğlenmek, stres atmak, en önemli husus olduğu görülmüştür. Sahip olunan ekonomik güç de açık ve abartılı şekilde çevreye gösterilmektedir. Mütevazı bir mekân ve bağlamda icra edilen ritüel, günümüzde şatafatlı bir eğlence ve eğlenme alanına evrilmiştir. Yapılan ritüelin anlamı, süreci, senaryosu, işlevi geleneklere bağlı kalınmaya çalışılsa da değişim ve dönüşüm göstermiştir.

Diş buğdayı törenlerinde bebeğin başından buğday dökülmesi ve meslek seçimine dair yapılan oyunda da değişim ve dönüşümler olmuştur. Bebeğin başından buğday dökme ritüeli oldukça az rastlanır bir durum olmakla birlikte meslek seçimi için nesnelere bebeğin önüne koyulması devam etmektedir. Yaşam şartlarındaki değişim ve dönüşüm diş buğdayı partilerinin meslek seçiminde de görülmektedir. İlaç kutusu, araba anahtarı, alışveriş poşeti, bilgisayar faresi, top, kamera, kelepçe, ateş ölçer, enjeksiyon iğnesi, oyuncak uçak, mızıka, cetvel, resim boyası, yara bandı, cep telefonu ve stetoskop gibi nesnelere meslek seçimi uygulamasında yer alması söz konusu değişimi kanıtlamaktadır. Ebeveynler ayrıca resimli kartlıklar kullanarak meslek seçimini yaptırdığı görülmektedir.

Y kuşağı, ritüeli partiye dönüştürmüştür. Diş buğdayı ritüeli Bebek Patlama Kuşağında inanç unsuru olarak kabul edilirken, Y kuşağında ise eğlence türüne dönüşmüştür. Ancak görüldüğü üzere iki kuşak arasında da bu kutlama anlamı değişse de varlığını devam ettirmektedir. Diş buğdayı töreninde, her iki kuşakta da zaman, mekân, işlev, anlam vb. unsurlarında değişim ve dönüşüm görülse de devamlılığını sürdürmektedir. Çünkü Türk toplumunda bireyler, kendi çocuklarını büyüttükten sonra bir de torunlarını büyütmektedir. Yani anneanne/babaanne genellikle süreçlere doğrudan müdahil olmaktadır. Yeni kuşaklar için bu tür süreçlerde bunlar kışkırtıcı/itici olmaktadır. Anneanne/babaannenin itici gücü, moda/popüler kültürün çekici gücü nedeniyle varlığını şekil, anlam, işlev bakımından değişim göstererek sürdürmektedir. Ayrıca Y kuşağı popüler kültür dairesinde oluşan “moda” kavramına çok önem vermektedir. Moda olan her eğlence, sosyal medyanın da etkisiyle hemen hemen her yerde kabul görmektedir. Y kuşağının daha çok kentte yaşaması, kadınların iş yaşamında aktif olması, teknolojiyi ve moda olan unsurları yakından takip etmesini kolaylaştırmıştır.

Sonnotlar

¹ Strauss ve Howe’un teorisi günümüzde kabul görmüş en kapsamlı kuşak teorisidir. “Strauss ve Howe ise 1997 yılında yayınlamış oldukları “The Fourth Turning” kitabı ile günümüz kuşaklarını içine alan sınıflandırma yaparak kuşak çalışmalarını en sistematik halini ortaya koymuştur. Strauss ve Howe insan ömrünün ortalama 80 yıl olduğunu farz ederek, bunları çocukluk, gençlik, orta yaş ve yaşlılık olarak 20 şer yıllık periyotlara bölmüşlerdir. Bir kuşağın 20 yıl aralıklarla farklı özellikler barındırdığını ifade ederek, kuşakları nüfus patlamasından itibaren Baby Boomers, X jenerasyonu, milenyum (Y) ve milenyum sonrası (Z) kuşak diye adlandırmışlardır. Strauss ve Howe’nin doğum kuşaklarına dair sınıflaması, kendilerinden sonra gelen diğer yazarlar tarafından geliştirilmiştir.” (Strauss & Howe, 1991: 60).

Kaynaklar

- ADIGÜZEL, O. vd. (2014). “Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.19, 165-182.
- ALTAŞ, B. (2018). “Kutlama ve Armağanlarca Kuşatılan Annelik: Diş Buğdayı, Baby Shower ve Annelik Ekseninde Diğer Ritüeller”. *Mediterranean Journal of Humanitas*, C.VIII, S.2, 1- 31.
- ALPYILDIZ, E. (2022). “Dijital Kültür Çağında Geleneksel Türk Yemek Kültürü Ve Kuşaklararasılık”. *Folklor Akademi Dergisi*, C.5, S.2, 311-326.
- ARTUN, E. (2005). *Türk Halk Bilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ASSMANN, J. (2015). *Kültürel Bellek. Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. (2. B.s.). (Çev.: A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- AYHÜN, S. E. (2013). “Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları”. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.1, 93-112.
- BASCOM, W. R. (1954). “Four Function Of Folklore”. *The Journal of American Folklore*, S.266, 333-349.
- BAŞÇETİNÇELİK, A. (2009). *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*. Adana: Altın Koza Yayınları.

- BAYDAR, B. (2016). *Bazı Demografik Özelliklere Göre Farklı Kuşakların Yaşam Doyumlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BERKUP, S. B. (2015). *Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BORATAV, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- COMTE, A. (1974). *The Positive Philosophy*. (A. S, Bloomberg, Ed.). New York: AMS Press.
- ELİADE, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. İstanbul: Gece Yayınları.
- ERDOĞAN AKSU, H. (2019). “Kültür Koruma ve İnternet: Diş Hediği Geleneği”. *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Müzik, Oyun ve Eğlence*. 423-431, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları
- GENNEP, A. (2022). *Geçiş Ritleri*. (Çev.: Oylum Bülbül Beşler), İstanbul: Nora Kitap.
- GÜRBÜZ, E. (2003). “Diş Hediği Geleneğinin Ritüel Karakteri ve Fonksiyonları”. *Milli Folklor*, S.28, 81-83.
- KALAFAT, Y. (1999). *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- KARAKAŞ, R. (2012). “Diyarbakır’da Bebeğin İlkleri: Hedik, Köstek Kesme Törenleri Ve Çocuklara Yönelik Halk Hekimliği Uygulamaları”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C.1, S.16, 74-88.
- KARAKAŞ, R. ve ARAZ, B. (2021). “Geleneğin dönüşümü Olarak Dijital Bir Kırklama: “Youtube Kırklaması”. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.5, 1-13.
- KILIÇ, E. (2023). “Kuşaklararasılık Bağlamında Geleneksel Oyundan Dijital Oyuna: Uygurların “Karlık Oyunu”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C.16, S.44, 1669-1687.
- KORKMAZ, E. (2019). *Kuşakların İncelenmesi ve “Y” Kuşağı Çalışanlarının İş Yaşamına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KUYUCU, M. (2014). “Y Kuşağı ve Facebook: Y Kuşağının Facebook Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.49, 55-83.
- ONG, Walter J. (2012). *Sözlü Ve Yazılı Kültür:Sözün Teknolojileşmesi*. (Çev.: Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları.
- OZAN, M. (2011). “Geçiş Ritüelleri ve Halk Masalları”. *Milli Folklor*, S. 91, 72-84.
- ÖRNEK, S.V. (2000). *Türk halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı
- ÖZ, Ü. (2015). *XYZ Kuşaklarının Özellikleri ve Y Kuşağının Örgütsel Bağlılık Düzeyi Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZER, P. vd. (2013). “Kuşakların Farklılaşan İş Değerlerine İlişkin Emik Bir Araştırma”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 38, 123-142.
- ÖZDEMİR, N. (2019). “Kuşaklararasılık Ve Kültürel Değişme”. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, C.4, S.7, 124-148.
- SCHECHNER, R. (2015). *Ritüelin Geleceği*. (Çev.: Zeynep Ertan), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- STRAUSS, W. & HOWE, N. (1991). *Generations: The History of America’s Future, 1584 to 2069*. New York: Harper & Parennial.
- TARHAN, E. (2023). “Geleneğin Sosyal Medya Yolculuğuna Bir Örnek: Diş Hediği”. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.10, 355-366.
- TAŞOVA, M. (2019). *X Ve Y Nesillerinin Motivasyon Faktörleri, Bireysel Ve İş Değerlerinin Örgütsel Bağlılıklarına Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- TEKİN, K. (2022). *Kent Kültüründe Geçiş Dönemi Ritüelleri ve Yeni Kültürel Bağlamlar: Eskişehir Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TORUN, Y. ve ÇETİN, C. (2015). “Örgütsel Sinizmin Kuşaklar Bazında Değerlendirilmesi: Kuşaklara Göre Örgütsel Sinizmin Hedefinde Ne Var?”. *İş ve İnsan Dergisi*, C.2, S.2, 137-146
- TURNER, V. (2018). *Ritüeller Yapı ve Anti-Yapı*. (Çev.: Nur Küçük), İstanbul: İthaki Yayınları.
- YEŞİL, Y. (2012). “*Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YOKUŞ, Esra (2021). *Konya'da Tüketim Kültürünün Kuşaklararası Farklılaşması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet kaynakları

URL-1: TDK, www.tdk.gov.tr Erişim: 09.05.2023.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Pakize Süslü, Diyarbakır 1960, İlkokul Mezunu, Emekli (Görüşme: 11.09. 2023).
- KK-2: Sevim Ünal, Bartın 1959, İlkokul Mezunu, Ev hanımı (Görüşme: 07.09. 2023).
- KK-3: Yılmaz Semra, Bartın 1962, İlkokul Mezunu, Ev hanımı (Görüşme: 13.08. 2023).
- KK-4: Gülay Dağdelen, Ankara 1958, Lise Mezunu, Ev Hanımı (Görüşme: 18.08.2024)
- KK-5: Selin Özer, Ankara 1993, Üniversite Mezunu, Öğretmen (Görüşme: 20.10. 2023).
- KK-6: Duygu Ayhan, Bartın 1989, Üniversite Mezunu, Tıbbi Sekreter (Görüşme: 21.10. 2023).
- KK-7: Yasemin Ünal, Samsun 1986, Üniversite Mezunu, Öğretmen (Görüşme: 03.09. 2023).
- KK-8: Elif Aslan, Zonguldak 1992, Üniversite Mezunu, Hemşire (Görüşme: 14.09. 2023).
- KK-9: Burcu Yılmaz, Bartın 1994, Üniversite Mezunu, Öğretmen (Görüşme: 14.09. 2023).
- KK-10: Dilşah Keskin, Zonguldak 1988, Üniversite Mezunu, Esnaf (Görüşme: 22.09. 2023).

Görsel Kaynaklar

- Görsel-1,2: Pakize Süslü'nün kişisel arşivi.
- Görsel-3: Selin Özer'in kişisel arşivi.
- Görsel-4,5: Dilşah Keskin'in kişisel arşivi